

Ariès, Foucault ja seksuaalisuuden historia

Seksuaalisuuden historia muuttui kunnialliseksi akateemiseksi tutkimuskohteeksi vasta 1970-luvulla. Seksuaalisuuden historiasta oli aiemmin kyllä kirjoitettu populaaristi, mutta yliopistojen käytävillä aihepiiriin suhtauduttiin häveliäästi.¹ Muutoksen ehkä näkyvin oire oli Michel Foucault'n *Seksuaalisuuden historia* -teossarjan ensimmäinen osa *La Volonté de savoir* (1976, suom. *Tiedontahto* 1998). Teos kyseenalaisti käsityksen 1960-luvusta seksuaalisen vapautumisen aikana. Foucault halusi muistuttaa lukijoilleen uusien vapaiden käyttäytymismuotojen olleen yhtä sääntösidonnaisia kuin aiempienkin. Hänellä oli myös mielipiteitä 1800-luvun ”viktoriaanisesta” seksuaalisuudesta ja sen tukahduttamisesta. Foucault ei halunnut ajatella, että aikaisemmin seksuaalisuutta olisi pelkästään tukahdutettu, siitähän puhuttiin avoimesti joka taholla ja sitä säädeltiin monin tavoin. Repression käsite oli hänestä riittämätön yhteiskunnallisten valtasuhteiden analyysille. Tukahduttamalla seksuaalisuutta sitä samalla myös tuotettiin.² Aluksi tämä väite kuulosti monen korvissa vain nokkelalta sanojen vääntelyltä. Mutta Foucault'lla oli väitteidensä tueksi myös aineistoja, jotka ovat kuitenkin tulleet julkaistuksi vain osittain hänen seksuaalisuuden historiaa käsittelevässä hankkeessa tapahtuneiden muutosten takia.³

Pian Foucault'n perässä seurasi nopeasti kirjoittavia yhdysvaltalaisia historiantutkijoita, esimerkiksi Lawrence Stone ja Edward Shorter, joiden teoksissa seksuaalisuuden tarkastelu jäi kuitenkin taka-alalle perheen ja avioliiton ottaessa pääroolit.⁴ Esimerkiksi Lawrence Stonen järkäläisessä englantilaisen avioliiton historiassa (800 painosivua!) teoksen loppuun liitettiin irralliselta tuntuva ja ehkä pääasiassa vain kirjan myyntiin liittyviä tavoitteita palveleva löyhä essee seksuaalisuuden ilmenemisestä eräissä entuudestaan jo hyvin tunnetuissa muistelmassa. Tämä osa teoksesta sai esimerkiksi Philippe Arièsin toteamaan

arvostelussaan, ettei siitä voi sanoa mitään. Muut teoksen arvostelijat eivät uhranneet Stonen teoksen tälle osalle huomiota senkään vertaa.⁵ Foucault'lla oli mielessään jo pitkälle jäsennelty nopeaan tahtiin valmistuvien teosten sarja, joille *La Volonté de savoir* -tekstin piti olla johdanto. Foucault ilmoitti tulevien niteiden nimetkin ja on mahdollista, että niistä oli olemassa ainakin ensimmäiset luonnokset. Aihepiirit olisivat olleet vapaasti suomentaen Liha ja ruumis, Lasten ristiretki, Nainen, äiti ja hysteerikko, Perverssit sekä Väestö ja rodut.⁶ Suunniteltu teossarja olisi siten avannut syvemmälle johdanto-osassa jo alustavasti esiteltyjä teemoja.

La Volonté de savoir -teoksen pääväittäjä oli kartoittaa suuri murroskohta länsimaisen seksuaalisuuden historiassa, osittain vielä tulevaisuudessa tapahtuva täydellisempi siirtyminen (avio)liiton dispositiivista seksuaalisuuden dispositiiviin. Foucault'n odottama ilmiö näkyi toistaiseksi omassa ajassamme vielä näiden kahden dispositiivin päällekkäisyytenä ja kilpailuna. Dispositiivilla Foucault tarkoitti historiallista muodostumaa, jossa diskurssit ja käytännöt liittyvät toisiinsa pidemmäksi ajaksi muodostaen heterogeenisen ja kiteytyneen kokonaisuuden. Se ei ole välttämättä aikalaisten tiedostama ilmiö, vaan huolellisesti työskentelevän ja vaivojaan säästelemättömän monipuolista lähdeaineistoa käyttävän tutkijan konstruktio:⁷

...[S]ukupuolisuhteet ovat johtaneet koko yhteiskunnassa *liittodispositiiviin*: avioliittojärjestelmään, sukulaisuuden määrittelemiseen ja kehittämiseen, nimien ja hyödykkeiden siirtoon. Tämä liitto sitä turvaavine pakkokoneistoinen ja sen käyttämine usein monimutkaisine tietoinen on menettänyt merkitystään sitä mukaa, kun poliittiset rakenteet tai taloudelliset prosessit eivät enää ole saaneet siitä riittävän käyttökelpoista välinettä tai tukea. Modernit länsimaiset yhteiskunnat ovat varsinkin 1700-luvulta asti korvanneet sitä uudella dispositiivilla, joka on jatkuvasti liiton kimppuun käymällä vähentäneet sen merkitystä. Uusi dispositiivi on *seksuaalidispositiivi*. Liittopositiivin tapaan sekin nojautuu seksuaalipartnereihin, mutta aivan toisella tavalla. Ne voitaisiin asettaa kohta kohdalta vastakkain. Liittodispositiivi tukeutuu sääntöjärjestelmään, joka määrittelee luvallisen ja kielletyn, lain

määräämään ja lainvastaisen; seksuaalidispositiivi toimii vallan muuttuvien, monimuotoisten ja suhdanneherkkien tekniikoiden mukaan. Liittodispositiivin päätavoitteita ovat suhteiden pelin uusintaminen ja niitä säätelevän lain ylläpito; seksuaalidispositiivi sitä vastoin synnyttää jatkuvasti laajenevia kontrollimuotoja ja -alueita. Ensin mainitussa olennaista on side täsmällisesti määriteltujen osapuolten välillä; viimeksi mainitussa olennaista ovat ruumiin tuntemukset, nautintojen sisältö sekä hienonhienojenkin ja erittäin vaikeasti havaittavien vaikutelmien olemus. Lisäksi liittodispositiivi saa vahvasti ilmaisunsa taloudessa, koska sillä on merkitystä myös rikkauksien siirrossa ja kierrossa, kun taas seksuaalidispositiivi liittyy talouteen erilaisin hienonhienoin sitein, joissa keskikohtana kuitenkin on tuottava ja kuluttava ruumis. Liittodispositiivi on usein kiinni yhteiskunnallisen ruumiin tasa-painossa, jonka ylläpitäminen on sen tehtävä, minkä vuoksi sillä on etuoikeutettu asema oikeuteen nähden. Siksi sen suuruuden aikaa onkin 'uusintaminen'. Seksuaalidispositiivin olemassaolon tarkoitus ei ole uusintaminen, vaan ruumiin yletön lisääminen, uudistaminen, yhteen liittäminen, keksiminen ja läpäiseminen mahdollisimman yksityiskohtaisesti sekä väestön kontrollointi mahdollisimman maailmanlaajuisesti.⁸

Länsimaisen seksuaalisuuden murroksessa erityisesti 1800-luvun jälkipuoliskon ja 1900-luvun alun seksologia saa suuren merkityksen eräänlaisena "lopun alkuna". *Seksuaalisuuden historian* vastaanotossa Foucault'n hahmottamaan dispositiiviseen murrokseen ja dispositiivien pitkäaikaiseen limittäisyyteen ei etenkään aluksi kiinnitetty huomiota. Teoksen englanninkielisen käännöksen lukijalle Foucault'n teesin havaitseminen on ollut lähes mahdotonta kääntäjän omaksu-mien työtapojen takia.⁹ Sen sijaan teoksen vähäisemmät teemat ovat muodostuneet tärkeiksi. Ensinnä pelkkä seksuaalisuuden erottaminen "lihallisuudesta", yhteiskunnallisesti määrittyneen seksuaalisuuden erottaminen sen biologisista määreistä oli monille mielikuvitusta vapauttava teko. Seksuaalisuuden historiallisuudesta onkin tullut tärkeä tutkimusteema.¹⁰ Kaikki eivät kuitenkaan tunnu aina näkevän seksuaalisuuden historiallisuuden takaa Foucault'n ajattelun historiallisuutta.

Toiseksi *La Volonté de savoir* -teoksesta on löydetty Foucault'n ilmaisemia käsityksiä vallan luonteesta. Hän korosti mielellään marxilaisittain, ettei valta (kuten eivät muutkaan yhteiskunnalliset ilmiöt) ole esine, vaan ihmisten välinen suhde. Lisäksi hän halusi tehdä eron väkivallan ja vallan (tai vaikuttamisen) välillä. Hänen mielestään valankäytöstä oli kyse vain, jos valankäytön kohde oli vapaa alistumaan tai torjumaan sen. Tähän aspektiin liittyvät monet sekavat muotoilut vallan ja vastarinnan yhteenkietoutumisesta ovat synnyttäneet paljon hermostunutta keskustelua vallan käsitteestä. Foucault myönsi lopulta itsekin 1980-luvun alussa, että hänen valta-analyysinsä jäi keskeneräiseksi.¹¹

Kolmanneksi *Seksuaalisuuden historian* johdanto-osasta löydettiin käsite ”biopolitiikka”, uusi 1600-luvun lopulla ja 1700-luvulla Keski-Euroopassa syntynyt suhtautuminen alamaisiin ”väestönä”, jota ei vain kulutettu ja verotettu, vaan jonka hyvinvoinnista haluttiin myös pitää huolta. Väestön lisäämistä (muutenkin kuin valloitusotien kautta) alettiin pitää tärkeänä valtiollisena velvollisuutena. Biopolitiikan myötä löydettiin uudelleen jo eräiden tutkijoiden (esimerkiksi Marcel Mauss) aiemminkin esille nostama ihmisruumiin (tai kehon) historiallisuus.¹² *La Volonté de savoir* -teoksen ehkä yllättävimpiä sävyjä oli voimakas sanainen irtiotto psykoanalyysistä.¹³ Yhtä yllättävää oli se, että seksuaalisuus lopulta oli myös se elämänalue, jonka kohdalla jopa Foucault kaiken retorisen viikeytensä keskellä unelmoi (ainakin pienen hetken) paremmasta huomispäivästä.¹⁴

Pian *Seksuaalisuuden historian* johdanto-osan ilmestymisen jälkeen Foucault muutti suunnitelmiaan, kuten jo totesin. Hän alkoi perehtyä paljon varhaisempiin aikakausiin, antiikkiin ja keskiaikaan, jotka eivät olleet kiinnostaneet häntä aikaisemmin. Muutoksen sai ilmeisesti aikaan Philippe Arièsin tutkimus länsimaisesta kuolemasuhteesta *L'Homme devant la mort* (1977), joka ilmestyi pian Foucault'n teoksen jälkeen. *Seksuaalisuuden historia* -teossarja saikin lopulta kaksi täysin alkuperäiseen suunnitelmaan kuulumatonta osaa, jotka molemmat ilmestyivät 1980-luvun alussa.¹⁵ Pian seurasi myös Arièsin ja Foucault'n näyttävämpää yhteistyötä.

Philippe Ariès oli kohdannut Foucault'n jo toimittaessaan 1950- ja 1960-luvun vaihteessa Plon-kustantamon kulttuurihistoriallista julkai-

susarjaa. Hänen pöydälleen ilmestyi luettavaksi Foucault'n väitöskirja *Folie et déraison*, jonka arvon hän tunnisti välittömästi. Ariès joutui kuitenkin pitkään perustelevaan julkaisupäätöstä kustantamon johtajille.¹⁶ Muistelmassaan *Un historien du dimanche* (1980) hän kertoi haastattelijalleen, mikä Foucault'n tutkimusotteessa häneen vetosi niin paljon, että ilmeiset erot monissa ideologisissa käsityksissä muuttuivat vähemmän tärkeiksi. Ariès koki läheiseksi sen mustanpuhuvan kritiikin, jonka Foucault esitti nyky-yhteiskunnasta ”kuriyhteiskuntana”. Nykyaika ei ollutkaan vapautumista, ei edes seksuaalisuutta kahlitsevista rajoista. Räikeimmillään tämä kuva oli *Surveiller et punir* -teoksen (1975, suom. *Tarkkailla ja rangaista* 1980) kuvauksissa panoptisesta kuriyhteiskunnasta, jossa koulu, armeija ja erilaiset hoitolaitokset pitivät yksilöä otteessaan. Yhteinen teema heille oli myös kiinnostus kasvatuksen historiaa kohtaan.¹⁷

Seminaari seksuaalisuuden historiasta

Ariès järjesti seminaarin seksuaalisuuden historiasta lukuvuonna 1979–1980. Hän rakensi sen oman tuotantonsa ja jo pitkään harrastamiensa teemojen ympärille. Ranskalaiset ja englantilaiset kollegat täydensivät tätä runkoa. Mukana olivat muiden muassa Michel Foucault ja Paul Veyne. Osa seminaarissa pidetyistä esityksistä julkaistiin Arièsin ja André Béjinin toimittamana artikkelikokoelmana *Sexualités occidentales* (1982).¹⁸ Englanninkielisen laitoksen esipuheen kirjoitti Peter Laslett, väestöhistorioitsija, jonka kuuluisimman teoksen *The World we have lost* (1965) nimestä Ariès usein sanoi pitävänsä. Arièsin neljä artikkelia muodostavat kokoelman argumentaation rungon, joka seuraa pitkälti edellä siteerattua Foucault'n teesiä länsimaisen seksuaalisuuden pitkästä kestosta ja sen 1700-luvulla alkaneesta murtumisesta. Ariès ei kuitenkaan lainannut Foucault'n soveltamia termejä, vaan kirjoitti omin sanoin.

Artikkelikokoelma länsimaisesta seksuaalisuudesta sai varsin tyrmävään vastaanoton. Sitä pidettiin hajanaisena ja sekavana. Monet kokivat etenkin Arièsin omat kontribuutiot anniltaan laihoina.¹⁹ Myös näkökulman vinous, vanhemman vakavaraisen valkoisen miehen kokemus seksuaalisuudesta, huomattiin vastaanotossa.²⁰ Monia koko-

elman kirjoittajia tuntui erityisesti kiinnostavan muinaisen Kreikan seksuaalietiikka, jossa (aikuisen miehen) rakkaus nuoreen poikaan ja naiseen eivät olleet toisensa poissulkevia vaihtoehtoja, vaan rinnakkaisia halun muotoja. Eettisesti tärkeintä oli, näin historioitsijamme kertovat, huolehtia siitä ettei jää aktin/suhteen passiiviseksi osapuoleksi.²¹ Eräitä arvostelijoita myös huolesti se, voidaanko mitenkään mielekkäästi puhua samana pysyvistä seksuaalisuudesta yli 2000 vuotta kattavalla ajanjaksolla. Seksuaalisuuden muodot ja niiden yhteys muihin yhteiskunnallisiin ilmiöihin ovat ehkä muuttuneet niin perustavalla tavalla, mahdollisesti montakin kertaa, että sama käsite ei enää sovellu yhtä tarkasti aikajanan molempiin päihin.²² Tässä suhteessa arvostelijat olivat ehkä liian nopeita reaktioissaan, sillä seksuaalisuuden historian hahmottelun lähtökohdat olivat aivan ilmeisesti juuri päinvastaisia. Samalla arvostelu kuitenkin paljastaa erään heikkouden keskustelussa. Nämä arvostelijathan tuntuvat olettavan, että seksuaalisuuden historiassa olisi kyse pelkästään käsitteen historiasta.

Ariès otti esille myös itselleen uusia teemoja lukuvuonna 1979–1980 järjestämässään seminaarissa. Sellainen on hänen artikkelinsa homoseksuaalisuuden historia. Sen lisäksi homoseksuaalisuudesta ilmestyi *Sexualités occidentales* -artikkelikokoelmassa muitakin tekstejä. Avioliiton rinnalla juuri homoseksuaalisuudesta tuli ilmiö, jonka muutosten mukaan ”länsimaista seksuaalisuutta” alettiin tarkastella. Siksi Arièsin uusi avaus on pantava merkille herkkävaistoisena liikkeenä samanaikaiselle homoseksuaalisuuden historian tulolle myös anglosaksiseen historiankirjoitukseen uutena teemana. Seksuaalisuuden historia valtasi muutenkin alaa akateemisessa maailmassa. Siitä kuvaava esimerkki on se, että vuonna 1990 perustettiin alan tutkijoita yhdistämään uusi aikakauslehti, *Journal of the History of Sexuality*.

Artikkelikokoelmassa *Sexualités occidentales* hahmottuu paljon Foucault'n *Seksuaalisuuden historian* johdannon luonnostelemaa muutosta pidempi ajallinen kaari, joka ulottuu ajanlaskumme ensimmäiseltä vuosisadalta nykyaikaan saakka. Tämän seksuaalisuuden pitkän keston regiimin ainekset ovat Arièsin hahmotteleman ajatuksen mukaan homoseksuaalisuuden kieltäminen, avioliiton pyhittäminen ja tiettyjen seksuaalisten käyttäytymismuotojen, esimerkiksi masturboinnin ja keskeytetyin yhdynnän, tuomitseminen. Kokoelman nykyaikaa

koskevista tarkasteluissa todetaan näiden länsimaisen seksuaalisuuden peruspilareiden antavan jo hieman myöten homoseksuaalisuuden kriminalisoinnin päättymisessä, avioliiton osittaisessa väistymisessä avoliiton tieltä ja muunkin seksuaalisuuden piiriin kuuluvan sallivuuden lisääntyessä.²³ Tässä kysymyksessä Ariès ja Foucault lähtivät kehittämään todellista pitkän keston historiaa.

Sexualités occidentales -kokoelman ilmeisistä heikkouksista huolimatta monet kokivat teoksen tarpeelliseksi ja rohkaisevaksi. Itse ajattelen, että kokoelma toimi Foucault'n seksuaalisuuden historiaa koskevan projektin ja eräiden muiden 1970-luvun seksuaalisuuden historiaa tutkivien teosten tavoin aihepiiriin akateemisenä legitimointina myös historian tutkimuksessa. Tämä on nähtävissä seksuaalisuuden historiaa kartoittavien teosten uutena hyökyaaltona.²⁴

Tutkijat tarttuvat ”myrkkykaapin” kirjoihin

Haluan kiinnittää huomiota vielä yhteen uuteen ilmiöön seksuaalisuuteen liittyvässä tutkimuksessa *Sexualités occidentales* -kokoelman ilmestymisen jälkeen. Tämä liittyy kielletyn (sensuroidun) ja pornografisen kirjallisuuden historiaan ja aivan erityisesti Robert Darntonin ja Lynn Huntin 1990-luvun alussa julkaisemiin tutkimuksiin. Pornografian akateeminen tutkimus alkoi kulttuurintutkimuksen ja naistutkimuksen piirissä 1980-luvulla. Joitain klassisia esseitä, esimerkiksi Susan Sontagin ”The Pornographic Imagination” (1967), oli olemassa jo varhemmilta ilmapiirin muuttumisen hetkiltä.²⁵ Pornografisen kirjallisuuden akateemisessa historian tutkimuksessa merkkivuosi oli kuitenkin vasta 1991. Silloin ilmestyi lukemisen sosiaalishistorian pioneerin Robert Darntonin teoksen *The Forbidden Bestsellers of the Pre-Revolutionary France* alkuperäinen ranskankielinen laitos ja Lynn Hunt organisoï Pennsylvanian yliopistossa konferenssin pornografian ja länsimaisen modernisaation suhteesta. Konferenssin aineisto ilmestyi pian artikkelikokoelmana otsikolla *The Invention of Pornography. Obscenity and the Origins of Modernity, 1500–1800* (1993). Lisäksi vuonna 1991 ilmestyi niin ikään Lynn Huntin toimittama artikkelikokoelma *Eroticism and the Body Politic*.²⁶ Siinä siirrytään jo osittain, etenkin Huntin omassa artikkelissa, säädyttömän materiaalin tarkasteluun, mutta kokonaisuutena katsoen

tämä artikkelikokoelma kuului vielä edelliseen häveliään historiantutkimuksen aikakauteen. Teoksen artikkeleissa tarkastellaan, miten 1700- ja 1800-luvun Ranskassa taiteiden ja politiikan alueella naisen vartalon esittäminen liittyi naisen ambivalenttiin suhteeseen valtaan ja siitä seuraavaan ambivalenttiin asemaan julkisuudessa.

Robert Darntonin tutkimus *The Forbidden Bestsellers of the Pre-Revolutionary France* (1995) antaa uuden vastauksen siihen, miten ”valistuksen aatteet” vaikuttivat Ranskan 1789 vallankumoukseen.²⁷ Pitkään tätä vaikutusta ihmeteltiin, koska kiellettyyn kirjallisuuteen kuuluneet ja senkin piirissä vain vähäisen suosion saaneet valistusfilosofit eivät olleet mitään painosten kuninkaita. Mistä siis hapatus? Tutkimalla perukirjoja ja kuolinpesien kirjastojen huutokauppaluettelaita ei päästy kielletyn kirjallisuuden vaikutuksen tutkimuksessa pitkälle. Darnton käänsikin aiemmin sovelletun tutkimusotteen pääläelleen tutkimalla poliisien ja tulliviranomaisen laatimia kielletyn kirjallisuuden takavarikkoluettelaita. Tästä aineistosta hän muodosti oman suosikkilistansa, 1700-luvun Ranskan kielletyn kirjallisuuden myyntimenestykset. Listalle pääsi toki muutakin kuin pornografista kirjallisuutta, mutta se muodosti epäilemättä yllättävimmän ja kiinnostavimman löydön.

Bestseller-listan laatimisen jälkeen hän luki 1700-luvun suosikkiteoksia intensiivisesti ja tuli siihen tulokseen, että ajan skandaali- ja pornografinen kirjallisuus oli paitsi poliittista myös filosofista. Monien klassisten pornografisten teosten nimissä esiintyi sana filosofi tai filosofia, lisäksi kirjakauppiat käyttivät kirjeenvaihdossaan usein peitenimenä kielletylle kirjallisuudelle ”filosofisen kirjallisuuden” nimikettä. Laskemisen sijasta Darnton ryhtyy siis lukemaan tutkimiaan kirjoja. Tämä oli se menetelmä, jota hän suositteli jo *The Great Cat Massacre* -kokoelmaansa vuonna 1984.²⁸ Ironista kyllä, aineiston lukemiselle tuli Darntonin itsensäkin kohdalla mieli vasta työlään laskuoperaation jälkeen. Joka tapauksessa menettelytapa on varsin yksinkertainen, lukea uskallettuja tai säädyttömiä teoksia ja etsiä niistä aikakauden valistusfilosofien oppien kaltaisia ajatusrakennelmia.

Robert Darnton on tuntenut aina viehtymystä ”kirjallista alamaailmaa” kohtaan. Jo vuosikymmeniä jatkuneen tutkimusohjelmansa varhaisessa luonnoksessa vuonna 1971 hän rinnasti haastavasti ”korkean valistuksen” ja ”katuajan kirjallisen elämän”.²⁹ Aivan vastaavalla taval-

la hän lähtökohtiaan kuvatessaan asetti mentaliteettien historian moderniksi klassikoksi muodostuneessa työssään *The Great Cat Massacre* (1984) vastakkain ”aatehistorian valtatie” ja mentaliteettien historian vielä kartoittamattoman maiseman.³⁰ Traditionaalisen aatehistorian edustajia härnäämään pyrkivistä sanavalinnoista huolimatta Darnton ei aseta korkeaa ja matalaa täydellisiksi vastakohtiksi, vaan ainakin tässä yhteydessä saman ilmiön eri ilmenemismuodoiksi. Kirjallinen alamaailma, lakien ja asetusten kriminalisoima ja viranomaisten vainoama kirjallinen toiminta oli se salainen tai piileskelevä osa historiaa, jonka hän esittää aineistona vankistamaan käsityksiään 1700-luvun Ranskan henkisestä tilasta.³¹ Darntonin tutkimuksen herättämässä keskustelussa on kysytty kuinka merkittävä täydennys hänen esille nostamansa kielletyn kirjallisuuden bestsellerit olivat jo historian tutkijoiden aiemmin suosimaan aineistoon nähden. Olivatko pornografiset teokset ja hovijuoruja levittävät kirjaset todella tehokas ase monarkian arvovallan murentamisessa ja kuninkuuden pyhyden häpäisemisessä? Tekivätkö kirjat todellakin vallankumouksia?³²

Samaan tulokseen pornografisen kirjallisuuden poliittisuudesta kuin Robert Darnton tuli myös joukko kirjallisuushistorian tutkijoita Lynn Huntin toimittamassa artikkelikokoelmassa *The Invention of Pornography. Obscenity and the Origin of Modernity, 1500–1800* (1993). Kokoelmassa näkökulmaa kuitenkin laajennetaan ajallisesti ja maantieteellisesti, mikä tuottaa varsin kiinnostavia tuloksia. Tärkeimmät havainnot ovat, että pornografista kirjallisuutta kirjoitettiin pääasiassa vain Englannissa ja Ranskassa, vanhoissa kuningaskunnissa, ja että ne liittyivät hovin häväistysjuttuihin. Muualla Euroopassa pornografista kirjallisuutta syntyi pääasiassa vain jäljittelyn kautta. Tämän ajatuksen tueksi teoksessa esitetään lontoolaisen British Library -kirjaston Private Case -osaston luettelon sisältämien teosten maantieteellinen jakauma. Private Case (suom. yksityinen kaappi) tarkoittaa suunnilleen samaa kuin suomalaisissa kirjastoissa ”myrkkykaapiksi” nimitetty osasto. Myrkkykaapin kirjoja ei lainattu lainkaan kirjaston asiakkaille niiden säädyttömyyden tai muiden syiden takia. British Libraryn luettelossa on 1920 nimikettä, joista pääosa on ranskan ja englanninkielistä pornografista kirjallisuutta. Seuraavaksi yleisin kieli on saksa (127 nimikettä, joista 28 käännöksiä ranskasta tai englannista), jota seurasivat italia (38), latina (32), espanja (9), ja hollan-

ti (8). Hollanninkielisten kirjojen jälkeen esiintymistiheydet supistuvat supistumistaan, kunnes saavutaan hännänhuippuihin. Kokoelmassa on vain kaksi unkarinkielistä ja yksi suomenkielinen säädytön teos.³³

Toinen *The Invention of Pornography* -kokoelman tärkeä ja Darntonin tutkimuksen tuloksia vahvistava havainto on, että pian Ranskan vallankumouksen jälkeen pornografian poliittinen vetovoima heikkeni ja se jatkui enemmän ”yhdeällä kädellä luettavana kirjallisuutena”, seksuaalisen kiihotuksen apuvälineenä. Monet teoksen arvostelijat ovat kiinnittäneet huomiota käsitellyn säädyttömän kirjallisuuden maantieteelliseen vinouteen. Kaikkia ei tyydytä pelkkä pornografian ja modernin synnyn samanaikaisuus. Eikö muka vain vähän pornografiaa tuottanut Hollanti ollut aivan modernin kehityksen kärjessä? Epäilyjä on esitetty myös pornografian ”länsimaisuudesta”, koska käsitys tuotetaan tässä artikkelikokoelmassa ilman asian osoittamista.³⁴ Monet *The Invention of Pornography* -kokoelman esittelijät huomauttavat kärkkäästi, miten itsestään selvästi ja toisteisesti siinä oletetaan kaiken säädyttömän materiaalin rajoja rikkova luonne ja unohdetaan esimerkiksi kustannustoiminnan taloudelliset tavoitteet. Jotkut huomauttelivat myös siitä, että pornografian historian akateemiset tutkijat sivuuttivat liian hiljaisesti materiaalinsa seksuaalisen puolen.³⁵

Kiellettyyn kirjallisuuteen kohdistunut huomio on historian tutkimuksen metodologian kannalta suuri pettymys: uusia tuloksia on saatu pelkästään uskaltamalla kirjoittaa tutkimusmielessä näistä kirjoista. Tutkimusote on useimmiten lähinnä kuvaileva (tekstiä lainaileva) ja lähestulkoon aina tekstiin keskittyvä.³⁶ Ainoaksi uudeksi avaukseksi on jäänyt Darntonin nokkela laskelma 1700-luvun lopun Ranskan kielletyn kirjallisuuden bestseller-listasta. Tässä vaiheessa historian tutkijat sivuuttivat esimerkiksi kuvat, vaikka niitä saatettiin käyttää julkaisuissa runsaastikin. Kyseessä oli siten lähinnä tutkimuskohteen varovainen laajenus. Erityisen vähäisiksi jäivät vielä pohdinnat kielletyn aineiston lukijan näkökulmasta ja lukukokemuksen merkityksestä. Suhteessa Arièsin ja Foucault'n hahmottelemaan länsimaisen seksuaalisuuden historian pitkään keston on lisäksi pantava merkille, miten nämä yhdysvaltalaisen tutkijoiden uudetkin avaukset tällä alalla keskittyvät vain tämän keston loppupäähän ja puhuvat sen yhteydessä modernin synnystä. Moderni viittaa tässä yhteydessä (ns. porvarillisen) julkisuuden syntyyn ja valtiollisen politiikan demokratisoitumisen alkuun.

Piti siis odottaa 1990-luvulle saakka, että akateemiset historiantutkijat uskalsivat anoa pääsyä kirjastojen ”salaisiin” tai ”kielletyn kirjallisuuden” kokoelmiin. Muita rohkeampien usein akateemisen historiantutkimuksen ulkopuolella toimivien pioneerien työn ansiosta tuli helpommaksi tutustua myös pornografiaksi leimautuneeseen aineistoon tarvitsematta pelätä uskottavuutensa menettämistä. Tämä oli yksi niistä menneisyyden hyvin tunnetuista salaisuuksista, joita historian­tutkijoiden tuli ottaa esille. Philippe Arièsin työ oli tässäkin taustalla, mutta ei tule enää lainkaan mainituksi. Siitä itsestään oli tullut yksi historiantutkimuksen salaisuuksista.

Viitteet

- 1 Viitaan aihepiirin varhaisina populaareina esityksinä esimerkiksi sellaisiin teoksiin kuin Gordon Rattray Taylor *Sex in History* (1953) tai Wayland Young *Eros Denied* (1964).
- 2 ”Viktoriaanista” seksuaalisuutta koskevasta Foucault’n jälkeisestä tutkimuksesta ks. Stearns & Stearns 1985.
- 3 Tarkoitan tässä Michel Foucault’n postuumisti julkaistuja 1970-luvun luentosarjoja Collège de France -instituutissa, esimerkiksi lukuvuonna 1974–1975 pidettyä luentosarjaa *Abnormal* (Foucault 2003a) ja 1975–1976 pidettyä luentosarjaa *”Society Must Be Defended”* (Foucault 2003b).
- 4 Teoksensa *The Family, Sex, and Marriage in England 1500–1800* (1977) lisäksi Stone kirjoitti seksuaalisuudesta ”metodikirjassaan” *The Past and the Present Revisited* (1987, 344–382). Edward Shorter julkaisi 1975 teoksensa *The Making of the Modern Family* ja 1982 teoksen *A History of Women’s Bodies*. Shorterin näkökulma perustuu hyvin yksinkertaiseen ja monien historiantutkijoiden jyrkästi arvostelemaan modernisaatioteoreettiseen traditionaalisen (huonon) ja modernin (hyvän) aikakauden rinnastamiseen. Vrt. esim. Joan W. Scottin arvosteluun aikakauslehdessä *Signs*. Scott 1977.
- 5 Ariès 1978, 1221–1224. Arièsin teoreettinen arvostelu, Stonen ja hänen oman lähestymistapansa eroavuuksien osoittaminen, on varsin kiinnostava kohta tässä tekstissä. Arièsin mielestä Stone hahmottaa suhtautumisen seksuaalisuuteen samantasoisena ilmiönä kuin filosofiset käsitykset tai uskonnollisen opit (siis kuuluvaksi ajattelun varsin tiedostettuun ja hyvin järjestettyyn osaan), kun hän itse puolestaan pyrki laajempien kansankerrosten salaamisen motiivien paljastamiseen heidän käyttäytymistään tutkimalla.
- 6 Eribon 1991, 522.
- 7 Dispositiivin käsitteestä ja sen merkityksestä Foucault’n argumentoinissa ks. Peltonen 2004 tai Peltonen 2008.

- 8 Foucault 1998a, 78–79.
- 9 Ks. esim. Halperin 1995.
- 10 Tuloksia on koottu esimerkiksi teoksissa *Sexual Knowledge, Sexual Science* 1994; Crawford 2007; Phillips & Reay 2011; *After The History of Sexuality* 2012.
- 11 Foucault'n valta-analyysin aatehistoriallisesta kontekstualisoinnista ks. esim. Hindess 1996.
- 12 Vielä voisi mainita Foucault'n hätäisesti mainitsemän rasismien, johon on tarttunut esimerkiksi Ann Laura Stoler 1995.
- 13 Foucault'n kriittisempi sävy suhteessa psykoanalyysiin ja Freudiin on yllätys, kun suhtautumista vertaa hänen eräisiin 1960-luvun jälkipuoliskon tunnettuihin teksteihin. Esimerkiksi teoksessa *Sanat ja asiat* (1966, suom. 2010) psykoanalyysi ja etnologia esitetään vastakohtina humanististen tieteiden yleiselle otteelle eräänlaisina ”vastatieteinä”. Vrt. Foucault 2010, 348–351. Esseessä ”Nietzsche, Freud, Marx” (1967) Freud nostetaan yhdeksi suureksi ”tulkintatekniikkojen” kehittäjäksi 1800-luvun lopun länsimaisessa tietees- sä. Ks. Foucault 1998b, 41–62. Sanon kaiken tämän hyvin tietoisena siitä, ettei Foucault'n tieteen arkeologiassa periaatteessa ollut tarkoitus nostaa yhtä ajattelijaa ketään toista suuremmaksi.
- 14 *Tiedontahto* päättyy haaveiluun siitä, miten vapaudumme seksuaalisuuden dispositiivien kahleista ”jonakin päivänä jossakin toisessa ruumiin ja nautin- non taloudessa”. Foucault 1998a, 114.
- 15 Nämä seksuaalisuuden historian uutta suunnitelmaa noudattavat jatko-osat sisältyvät *Seksuaalisuuden historian* suomennokseen. Foucault 1998a.
- 16 Eribon 1991, 229–232.
- 17 Ariès 1980, 190. Edellä jo mainitussa arviossaan Lawrence Stonen teoksesta *The Family, Sex, and Marriage in England 1500–1800* (1977) Ariès kritisoi Stonea koulutuksen piirissä tapahtuvien muutosten laiminlyönnistä, vaikka tämä oli alan asiantuntija.
- 18 *Western Sexuality* 1985.
- 19 Kovasta kritiikistä esimerkkinä Gagnon 1986, 618–619.
- 20 Vastaava ”valkoisen miehen/naisen taakka” ilmeni muussakin aikakau- den tutkimuksessa seksuaalisuuden historiasta. Ks. esimerkiksi Sander L. Gilmanin arvostelua Lynn Huntin toimittamasta kokoelmasta *Eroticism and Body Politics* (1991), jossa huomautetaan ranskalaisen 1700- ja 1800-luvun kuvataiteen, kirjallisuuden ja julkisen keskustelun tutkijoiden sivuuttaneen tarkasteluissaan muut kuin valkoiset naiset. Gilman 1991, 757–758.
- 21 Ks. esim. Perry 1987, 129–132.
- 22 Epäilevimpiä seksuaalisuuden käsitteen toimivuudesta koko *Western Sexu- alities* -kokoelman käsittelemällä ajanjaksolla ovat olleet Robert Padgug (1979) ja David M. Halperin (1990).
- 23 Ariès 1983, 39.
- 24 Ks. review-artikkelia Vicinus 1982, jossa hän arvioi kuutta vuosina 1980–

- 1981 ilmestynyttä aihepiiriin työtä yhdessä *Seksuaalisuuden historian* ensimmäisen osan englanninkielisen käännöksen (1978) kanssa. Vicinus toteaa, että Foucault mainitaan kaikissa arvioituissa teoksissa.
- 25 Sontagin essee on julkaistu uudelleen teoksessa Sontag 2002, 35–73.
- 26 *Eroticism and the Body Politic* 1991.
- 27 Robert Darntonin tutkimuksen alkuperäinen ranskankielinen laitos *Edition et sédition: L'Univers de la littérature clandestine an XVIIIe siècle* (Gallimard, Paris) ilmestyi 1991.
- 28 Darnton 1984, 258. Michel Vovelle on pohtinut tätä kysymystä kvantitatiivisen tutkimuksen ("sarjojen historia") ja mikrohistoriallisen tapaustutkimuksen suhteesta artikkelissaan. Vovelle 1987.
- 29 Darnton 1971.
- 30 Darnton 1984, 3.
- 31 Samaan aikaan kirjallisuuden historiassa voimistui itseään harhaanjohtavalla nimellä *new historicism* kutsuva suuntaus, joka myös halusi tutkia yhtä aikaa kanonisoidun kirjallisuuden rinnalla saman aikakauden "roskakirjallisuutta". (Nimitys on harhaanjohtava, koska historismilla siinä viitataan ainoastaan tutkittujen tekstien kontekstualisointiin.) Vrt. Callagher & Greenblatt 2000.
- 32 Darntonin tutkijanuraa on arvioitu laajasti kokoelmassa *The Darnton Debate* (1998). Kirjoista vallankumouksellisina subjekteina on kirjoittanut mm. Roger Chartier (ks. Chartier 1991).
- 33 *The Invention of Pornography* 1993.
- 34 Esim. Steven C. Dubin ja Linda G. Zatlín molemmat kyselevät mitä "län-tisellä modernisaatiolla" kokoelmassa oikein mahdetaan tarkoittaa. Dubin 1995, 398; Zatlín 1995.
- 35 Esim. Steele 1994, 505. Steele ei suostu uskomaan, että kovin monet olisivat olleet kiinnostuneita pornografisesta materiaalista samasta syystä kuin tutkijat – sen poliittisen tai sosiaalisen kapinallisuuden takia. Hän siteeraa kulttuurintutkijaa, jonka mielestä pornografia on "propagandaa naimisen puolesta".
- 36 Kirjallisuudentutkijat ovat olleet ahkeria epäsiiveillisen kirjallisuuden luki-joita Huntin kokoelman ilmestymisen jälkeen. Ks. esim. Goulemot 1994, DeJean 2002 tai Sigel 2002.

Kirjallisuus

- After the History of Sexuality. German Genealogies With and Beyond Foucault.* Toim. Spector Scott, Helmut Puff and Dagmar Herzog. Berghahn Books, New York and Oxford 2012.
- Ariès, Philippe: Arvostelu Lawrence Stonen teoksesta *The Family, Sex, and Marriage in England 1500–1800*. *American Historical Review* 83 (5) 1978, 1221–1224.

- Ariès, Philippe: *Ein Sonntagshistoriker. Philippe Ariès über sich*. Anton Hein, Frankfurt am Main 1980.
- Callagher, Catherine, Greenblatt, Stephen: *Practicing New Historicism*. The University of Chicago Press, Chicago and London 2000.
- Chartier, Roger: *Do Books Make Revolutions? The Cultural Origins of the French Revolution*. Roger Chartier. Duke University Press, Durham and London 1991.
- Crawford, Katherina: *European Sexualities, 1400–1800*. Cambridge University Press, Cambridge 2007.
- Darnton, Robert: The High Enlightenment and the low-life of literature in pre-revolutionary France. *Past & Present* 51 (1) 1971, 81–1155.
- Darnton, Robert: *The Great Cat Massacre and Other Episodes of French Cultural History*. Penguin Books, London 1984.
- Darnton, Robert: *Edition et sédition: L'Univers de la littérature clandestine an XVIIIe siècle*. Gallimard, Paris 1991.
- Darnton, Robert: *The Forbidden Bestsellers of the Pre-Revolutionary France*. N.N. Norton, New York 1995.
- Darnton, Robert: *Poesie und Polizei. Öffentliche Meinung und Kommunikationsnetzwerke im Paris des 18. Jahrhunderts*. Suhrkamp, Frankfurt am Main 2002.
- Darnton, Robert: *George Washington's False Teeth. An Unconventional Guide to the Eighteenth Century*. W.W. Norton & Company, New York and London 2003.
- Dejean, Joan: *The Reinvention of Obscenity. Sex, Lies, and Tabloids in Early Modern France*. The University of Chicago Press, Chicago and London 2002.
- Dubin, Steven C.: Arvostelu teoksesta *The Invention of Pornography*. Toim. Lynn Hunt. *Contemporary Sociology* 24 (3) 1995, 397–399.
- Eribon, Didier: *Michel Foucault (1926–1984)*. Symposion, Stockholm 1991.
- Eroticism and the Body Politic*. Toim. Lynn Hunt. The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London 1991.
- Foucault, Michel: *Seksuaalisuuden historia. Tiedontahto. Nautintojen käyttö. Huoli itsestä*. Alkuteos *Histoire de la sexualité (1976–1984)*. Suom. Kaisa Sivenius. Gaudeamus, Helsinki 1998 (Foucault 1998a).
- Foucault, Michel: Nietzsche, Freud, Marx. Teoksessa Foucault, Michel: *Foucault/Nietzsche*. Suom. Turo-Kimmo Lehtonen ja Jussi Vähämäki. Tutkijaliitto, Helsinki 1998 (Foucault 1998b).
- Foucault, Michel: *Abnormal. Lectures at the Collège de France 1974–1975*. Alkuteos *Les Anormaux (1999)*. Käänt. Graham Burchell. Verso, London and New York 2003 (Foucault 2003a).
- Foucault, Michel: "Society Must Be Defended". *Lectures at the Collège de France 1975–1976*. Alkuteos *Il faut défendre la société (1997)*. Käänt. David Macey. Picador, New York 2003 (Foucault 2003b).
- Foucault, Michel: *Sanat ja asiat. Eräs ihmistieteiden arkeologia*. Alkuteos *Les mots et les choses (1966)*. Suom. Mika Määttänen. Gaudeamus, Helsinki 2010.

- Gagnon, John H.: Arvostelu teoksesta *Western Sexuality*. Toim. Philippe Ariès ja André Béjin. *Contemporary Sociology* 15 (4) 1986, 618–619.
- Gilman, Sander L.: Review-artikkeli useista seksuaalisuuden historiaa koskevista teoksista. *Journal of Modern History* 63 (4) 1991, 753–758.
- Goulemot, Jean Marie: *Forbidden Texts Erotic Literature and its Readers in Eighteenth-Century France*. Polity Press, Cambridge 1994.
- Halperin, David M.: *One Hundred Years of Homosexuality*. Routledge, New York 1990.
- Halperin, David M.: *Saint-Foucault: Towards a Gay Hagiography*. Oxford University Press, New York and Oxford 1995.
- Hindess, Barry: *Discourses of Power: From Hobbes to Foucault*. Blackwell, Oxford 1996.
- Moulton, Ian Frederick: *Before Pornography. Erotic Writing in Early Modern England*. Oxford University Press, Oxford and New York 2000.
- Padgug, Robert: Sexual Matters: On Conceptualizing Sexuality in History. *Radical History Review* (20) Spring/Summer 1979, 3–23.
- Peltonen, Matti: From discourse to dispositif : Michel Foucault's two histories. *Historical reflections/ Réflexions historiques* 30 (2) 2004, 205–219.
- Peltonen, Matti: Michel Foucault'n historiallisesta ajattelusta. *Historiallinen aika-kauskirja* 106 (2) 2008, 167–177.
- Perry, Ruth: Arvostelu teoksesta *Western Sexuality*. Toim. Philippe Ariès ja André Béjin. *Journal of Interdisciplinary History* 18 (1) 1987, 129–132.
- Phillips, Kim M., Barry Reay: *Sex Before Sexuality. A Premodern History*. Polity Press, Cambridge 2011.
- Scott, Joan W.: Arvostelu teoksesta Shorter, Edward: *The Making of the Modern Family*. *Signs* 2 (3) 1977, 692–696.
- Shorter, Edward: *The Making of the Modern Family*. Basic Books, New York 1975.
- Shorter, Edward: *A History of Women's Bodies*. Basic Books, New York 1982.
- Sexual Knowledge, Sexual Science. The History of Attitudes to Sexuality*. Toim. Roy Porter ja Mikula Teich. Cambridge University Press, Cambridge 1994.
- Sigel, Lisa Z.: *Governing Pleasures: Pornography and Social Change in England, 1815–1914*. Rutgers University Press, New Brunswick and London 2002.
- Sontag, Susan: The Pornographic Imagination. Teoksessa Sontag, Susan: *Styles of Radical Will*. Picador, New York 2002.
- Stearns, Carol Zisowitz, Stearns, Peter N.: Victorian Sexuality. Can Historians Do It Better? *Journal of Social History* 18 (4) 1985, 625–634.
- Steele, Valerie: Arvostelu teoksesta *The Invention of Pornography*. Toim. Lynn Hunt. *American Historical Review* 99 (2) 1994, 504–505.
- Stoler, Ann Laura: *Race and the Education of Desire: Foucault's History of Sexuality and the Colonial Order of Things*. Duke University Press, Durham and London 1995.
- Stone, Lawrence: *The Family, Sex, and Marriage in England 1500–1800*. Weidenfelt & Nicolson, London 1977.

- Stone, Lawrence: *The Past and the Present Revisited*. Routledge & Kegan Paul, London and New York 1987.
- Taylor, Gordon Rattray: *Sex in History*. Vanguard, London 1953.
- The Darnton Debate. Books and Revolution in the Eighteenth Century*. Toim. Haydn T. Mason. Voltaire Foundation, Oxford 1998.
- The Invention of Pornography. Obscenity and the Origins of Modernity, 1500–1800*. Toim. Lynn Hunt. Zone Books, New York 1993.
- Vicinus, Martha: Sexuality and Power: A Review of Current Work in the History of Sexuality. *Feminist Studies* 8 (1) 1982, 132–156.
- Vovelle, Michel: Serielle Geschichte oder “case studies”: ein wirkliches oder ein Schein-Dilemma? Teoksessa *Mentalitäten-Geschichte. Zur historischen Rekonstruktion geistiger Prozesse*. Toim. Ulrich Raulff. Wagenbach, Berlin 1987.
- Western Sexuality: Practice and Precept in Past and Present Times*. Toim. Philippe Ariès ja André Béjin. Barnes & Noble, New York 1985.
- Zatlin, Linda G.: Arvostelu teoksesta *The Invention of Pornography*. Toim. Lynn Hunt. *Journal of Modern History* 67 (3) 1995, 683–685.
- Young, Wayland: *Eros Denied. Sex in Western Society*. Grove Press, London 1964.